

DIŞ TİCARET AÇIĞININ İTİCİ GÜCÜ, İTHAL GİRDİ BAĞIMLILIĞI: GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ¹

Esra ALTUNTAŞ²

Geliş Tarihi: 31/01/2023

Kabul Tarihi: 31/03/2023

ÖZET

Türkiye’de 2000 ve 2001 ekonomik krizlerinden sonra yapılan ekonomik reformlar ve uygulamaya konulan ekonomi politikaları ile Türkiye ekonomisinin dış rekabet gücünü görünürde arttığı görülmüştür. Fakat sermaye, yatırım, hammadde ve teknoloji düzeyi gibi eksiklikler nedeniyle ihtiyaç duyduğu malları yurt dışı alımına yani ithalata yönelmesi ve bunun sürekli hale gelmesi dış girdi bağımlılığını artırmıştır. Bu nedenle hangi sektörlerin daha fazla ithal girdiye bağımlı olduğunu araştırıp bulmak amacıyla konu seçimi yapılmıştır. Bu sektörlerin tespit edilmesi halinde ileride uygulanacak ekonomik politikalara yön verebileceği düşünülmüştür. Çalışmada, Türkiye’nin 2000-2018 yılları arası imalat sanayinin ithal girdiye olan, doğrudan ve dolaylı bağımlılığını OECD veri tabanından alınan girdi-çıkıtı tabloları kullanılarak hesaplanmıştır. Analiz sonucu elde edilen verilere göre 2000-2018 yılları arası ithal girdi mallara olan bağımlılığın en düşük olduğu sektörün, yiyecek, içecek ve tütün sektörlerinin olduğu tespit edilmiştir. Diğer sektörlere göre en fazla ithal girdiye ihtiyaç duyduğu ve en fazla bağımlı olduğu sektörün ise rafine petrol ve petrol ürünleri sektörü olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’nin imalat sanayisi için önemli girdilerden biri olan rafine petrol ve petrol ürünleri sektörü, teknolojinin gelişimiyle bu sektöre olan talep gün geçtikçe artmıştır. Fakat artan talebi ülke kaynaklarıyla karşılanması mümkün olmadığından bu sektörlerin ithalatının artması, bağımlılığını artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Açığı, Girdi-Çıkıtı Analizi, İmalat Sanayi, İhracat, İthalat, İthal Girdi Bağımlılığı.

¹ Bu çalışma, Doç. Dr. Emre ÜNAL danışmanlığında yürütülen ve Esra ALTUNTAŞ tarafından hazırlanarak, 2023 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne sunulan “Türkiye’nin 2000 Yılı Sonrası Endüstriyel Dış Ticaret Açığı ve İthal Girdi Bağımlılığı” başlıklı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

² Bilim Uzmanı, esra9131@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0323-8412

The Driving Force of Trade Deficit, Imported Input Dependency: An Input-Output Analysis

ABSTRACT

With the economic reforms and economic policies implemented after the 2000 and 2001 economic crises in Türkiye, the external competitiveness of the Türkiye economy has apparently increased. However, due to deficiencies such as capital, investment, raw materials and technology level, the fact that the goods it needs are oriented towards imports and this has become continuous has increased the dependence on foreign inputs. For this reason, the subject selection was made in order to investigate and find out which sectors are more dependent on imported inputs. It is thought that if these sectors are identified, they can give direction to the economic policies to be implemented in the future. In the study, the direct and indirect dependence of Türkiye's manufacturing industry on imported inputs between 2000-2018 was calculated using input-output tables from the OECD database. According to the data obtained as a result of the analysis, it was determined that the sector with the lowest dependence on imported inputs between 2000-2018 was the food, beverage and tobacco sectors. It is concluded that the sector that needs imported inputs the most and is the most dependent on imported inputs compared to other sectors is the refined petroleum and petroleum products sector. Refined petroleum and petroleum products sector, which is one of the important inputs for Türkiye's manufacturing industry, the demand for this sector has increased day by day with the development of technology. However, since it is not possible to meet the increasing demand with the country's resources, the increase in imports of these sectors increases the dependency.

Keywords: Foreign Trade Deficit, Input-Output Analysis, Manufacturing Industry, Export, Import, Imported Input Dependency.

GİRİŞ

Dış ticaret açığı, genel anlamda bir ülkenin para cinsinden ithalat tutarının, ihracat tutarından daha fazla olması olarak ifade edilebilir. Bir ülkenin ihracat ve ithalatının yapısı, çeşitli faktörlere bağlı olabilmektedir. Bu faktörler ihracat ve ithalat kompozisyonunun analizi için ülkenin dış ticaret açığı karşısında alabileceği tedbirler açısından önemlidir.

Ülke ekonomisi büyüdükçe sanayi sektörünün özellikle de imalat sanayinin ihracattaki payı artış gösterir. Burada dikkat çeken en önemli şey özellikle ihracata yönelik üretim yapan imalat sanayi sektörlerinin üretiminde kullandığı girdi mallarının ithalata bağımlı olup olmadığıdır. Eğer ihracatın ithalata bağımlılığı söz konusu ise bunun en büyük nedeni hiç şüphesiz ihraç malları üretiminde büyük oranda ithal girdilerin kullanılıyor olmasıdır. Bu girdi bağımlılığı yurt içi için üretilen ürünler için de dikkat çekici bir role sahiptir ve ülke ekonomisi için büyük bir sorun haline gelmektedir.

Türkiye, 2000 ve 2001 ekonomik krizlerinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) adı altında kronik enflasyon sorununu azaltabilmek ve döviz kurunda istikrar sağlayabilmek amacıyla daha açık liberal ekonomi politikalarını benimsemiştir (Ünal, 2020). Uygulanan yeni politikalar sonucunda ekonomik istikrar sağlanmış, ekonomi büyüme sürecine girmiş ve uluslararası ticaret önemli oranda artmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin dış ticaret dengesinde olumlu sonuçlar alınmış ve dış rekabet gücünün görünürde arttığı görülmüştür. Türkiye'nin bu süreçte üretim hacmini ve ürün çeşitliliğini ithalat yolu ile artırma istekleri ithal girdiye olan bağımlılıkta artışa neden olmuştur ve ihracatta meydana gelen her artış ithalata aksetmiştir. Sermaye, yatırım, hammadde ve teknoloji gibi eksiklikler nedeniyle ihtiyaç duyduğu malları yurtdışı alımına yani ithalata yönelmesi ve bunun sürekli hale gelmesi dış girdi bağımlılığını artırmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin 2000-2018 yılları arası imalat sanayinin ithal girdiye olan, doğrudan ve dolaylı ithal girdi bağımlılığı OECD veri tabanından alınan girdi-çıkıtı tabloları kullanılarak hesaplanmıştır. Tablolar satır ve sütun matris tablolarından oluşmakta ve veriler ise 2000-2018 yıllarını kapsamaktadır.

Leontief'in temel modelinin bir uygulaması olan girdi-çıkıtı modeli ekonomi genelindeki (doğrudan ve dolaylı) etkilerini tahmin etmeye olanak

sağladığından ve sektörler arası ilişkisi nedeniyle, daha yaygın olarak ithalat bağımlılığını incelemek için kullanılmaktadır (Leontief, 1936; Ünal, 2016a). Her yıl bu tablolar yayınlanmadığı için verileri elde etme açısından sınırlamaları vardır. Bu çalışma 2000-2018 verileri ile sınırlı kalmıştır.

Daha öncesinde girdi-çıktı analizi kullanılarak ihraç mallarında ithalat bağımlılığı özellikle imalat sanayiye olan bağımlılığı yeni veriler kullanılarak daha çeşitli endüstri düzeyinde ele alınmamıştır. Bu nedenle konunun ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekli görülmüştür.

Araştırmanın temel amacı, Türkiye'nin 2000 yılı sonrası dış ticaret açığına neden olan ekonomik unsurların nedenleri araştırılıp, endüstriyel olarak dış ticaret açığına neden olan faktörler bulunup, dış ticaret açığının kapatılabilmesi için uygulanabilecek politikalar önerilmeye çalışılarak dış ticaret açığının kapatılması hedeflenmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında Türkiye ekonomisinin ithal girdi bağımlılığı özellikle imalat sanayi bağımlılığı ve dış ticaret açığını konu alan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın konusu ile ilgili yapılan literatür incelemesine göre;

Yükseler ve Türkan (2006), Türk imalat sanayinde ithal girdi bağımlılığı araştırmak amacıyla TÜİK tarafından yayınlanan 1998 yılı Ulusal Girdi-Çıktı Tablolarından faydalanarak hesaplamalarını yapmıştır. Neticesinde imalat sanayi sektöründe doğrudan ithal girdi kullanımının %14,75 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bazı alt sektörlerde; ana metal sanayi, mobilya-diğer imalat sanayi, kok kömürü petrol ürünleri, haberleşme radyo-TV cihazları, kimyasal madde ürünleri imalatı, tıbbi-hassas optik cihazlar, elektrikli makine cihazlar ve plastik kauçuk ürünleri imalatı sektörlerinde ithal girdi kullanımının imalat sanayi genel ortalamasının üzerinde olduğunu gözlemlenmiştir. İthal girdi kullanımının düşük olduğu sektörlerin ise; temel gıda ürünleri içecek, metalik olmayan diğer mineral ürünler, ağaç mantar ürünleri ve tütün ürünleri imalatı sektörleri olduğu sonucuna varmıştır.

Konak (2018), çalışmasında dış ticaret açığının cari işlemler açığı üzerindeki etkileri 2000-2017 dönemi için yıllar itibariyle ve veriler yardımıyla incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde Çalışmanın sonuç bölümünde, dış ticaret açıkları ile cari işlem açıklarının yıllar itibariyle

değişim açısından paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Enerji ve ara mallarının ithaline bağlı olarak ortaya çıkan ithalat artışlarının dış ticaret açığını artırdığını, dış ticaret açığında meydana gelen artışların ise cari işlemler açığının artmasına neden olduğunu, bu durumun da Türkiye ekonomisine olumsuz etki yaptığını ifade etmiştir.

Dağıstan (2019) Dünya Girdi-Çıktı Veri Tablolarından yararlanarak Türkiye'nin 1995-2011 yıllarına ait girdi-çıktı tablolarından nihai ihracatın ithalat bağımlılığını hesaplamıştır. Elde ettiği verilere göre, çalışmanın kapsadığı dönem boyunca Türkiye ekonomisinde ihracatın ithalat bağımlılığı önemli derecede artış gösterdiği belirtilmiştir. Sektörel anlamda ihracatın ithalat bağımlılığı en yüksek olan sektörler imalat sanayisi alt sektörleri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ünal (2020) Türkiye'nin temel sanayi endüstrilerindeki ithal girdi bağımlılığını, Dünya Girdi-Çıktı Veri Tabanı (WIOD) 2002 ve 2014 yılları arasındaki tablolar kullanılarak ağırlıklandırılmış çarpan metodu ile hesaplayıp ara malı ithalat bağımlılığını imalat sanayileri için detaylı olarak incelemiştir. Yapılan analizler sonucu Türkiye'nin dış ticaret açığı önemli ölçüde arttığını bunun temel nedenlerinden biri ara malı ithalatından kaynaklandığını bulup, ithal ara malı (girdi) kaynaklı dış ticaret açığı yıllar içinde ekonomide önemli bir sorun haline geldiğini ve ara malı bağımlılığının dış ticaret açığı üzerinde uyarıcı bir etki yaptığını sonucuna ulaşmıştır.

Aydın (2021) girdi- çıktı yöntemini kullanarak Türkiye'nin 2002 yılı sonrasında ithal girdi bağımlılığı analiz edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda ithal girdi bağımlılığının geriye bağlantı etkisi en yüksek üç sektör; kok kömürü-rafine edilmiş petrol, plastik-kauçuk ve ana metal sektörleri bulunmuştur. İleriye bağlantı etkisinde ise en yüksek sektörlerin; kimya, madencilik ve ana metal sektörleri olarak belirlenmiş ve bu sektörlerle yapılacak olan yatırımların, ithal girdi bağımlılığını azaltıcı etki yapacağını ifade etmiştir.

2. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET AÇIĞI

Türkiye'nin yıllardır var olan dış ticaret açığı 2000'li yıllara gelindiğinde daha da artarak rekor seviyelerine ulaşmıştır. Bunun nedenleri incelendiğinde 2000 yılı öncesi ve sonrasında önemli gelişmeler ön plana çıkmaktadır. Bunlara kısaca değinecek olursak, Türkiye'nin dış ticaret yapısı

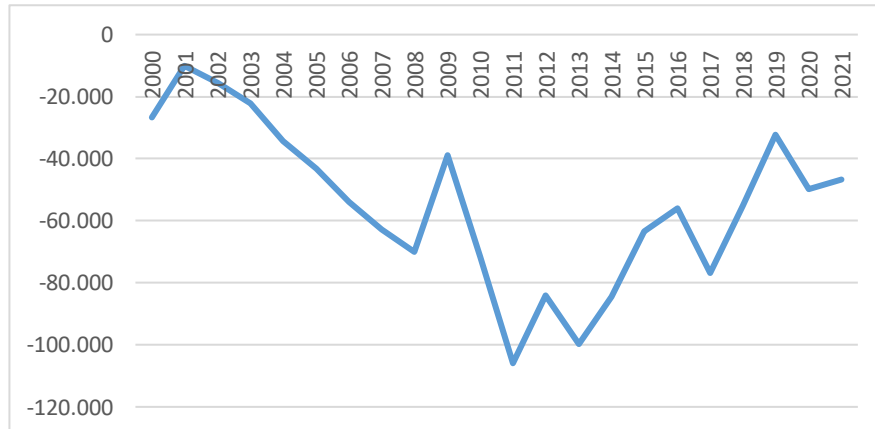
1980’li yıllar öncesi tarım ve tekstil ürünleri gibi emek yoğun ürünlerden oluşmaktaydı. 1980 yılı sonrası ise alınan kararlar doğrultusunda dış ticaret politikalarında önemli değişikliklere gidilerek ekonomiyi yabancı ülkelere açıp, diğer dünya ülkeleri ile bütünleşme çabası içine girmişlerdir. Bu kararlar doğrultusunda dış ticaret geleneksel yapının dışına çıkıp emek yoğun ürünlerin yerini, daha çok büyük ev aletleri, otomotiv parçaları ve dayanıklı ürünler gibi yüksek teknolojik ürünlere bırakması Türkiye’nin dış ticaret yapısında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Alınan yeni kararlar neticesinde istenilen sonuçlar alınmış ihracat ve ithalat oranları artmıştır. Hatta ihracat rakamlarının ithalat rakamlarından daha yüksek seyretmesi dış ticaret açığını azaltmıştır. Lakin Türkiye sanayileşme aşamasını tamamlayamadan dünya ekonomisinde yaşanan dönüşüm politikaları ile ekonomisini dışa açması ve Türk imalat sanayinin ithal girdilere olan bağımlılığı göz önüne alındığında, Türkiye ekonomisini günümüze kadar geçen süreçte sürekli dış ticaret açığı vermeye zorladı. Bir diğer önemli gelişme, 1 Ocak 1996 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük Birliği (GB) Anlaşması gereği gümrük tarifelerinin kaldırılması ve kota miktarlarının yükseltilmesidir. Bu durum ülke içine göre daha ucuz olan ithal malları cazip hale getirmiş ve bu mallara olan talebi artırmıştır. Bu durumun sürekli hale gelmesi bizi AB ülkelerine karşı bağımlı yaparak ithalatımızı artırıp cari açığımızı yükseltmiştir. 2000’li yıllara geldiğimizde Türkiye, kurumsal faktörlerin çoğunun değişmesine yol açan ve dış ticaret açığının temel nedeni olan, ciddi ekonomik krizler yaşadı. Bu sorunlara daimi çözüm bulabilmek için de daha yeni liberal ekonomi politikalarına gerek duydu. Bu gerekçeyle Türkiye, IMF’nin desteği ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) adı altında kronik enflasyon sorununu azaltabilmek ve döviz kurunda istikrar sağlayabilmek amacıyla daha açık liberal ekonomi politikalarını benimsedi. Bu süreçte Türkiye, kamu borçlarını ödeyebilmek ve sermaye ihtiyacını karşılayabilmek için yabancı yatırımlara gerek duydu. Bu amaçla, 2001 yılında serbest kur rejimine geçti ve ardından, 2003 yılında 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununu yürürlüğe koyarak yabancı yatırımların ülkeye girmesi özendirilmiştir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden Türkiye’ye doğru, yatırımların artması, Türkiye ekonomisinde bazı teknolojik dönüşümlerin yaşanmasına yol açtı. En önemlisi ise ihracat üretim dönüşümünü yerli kaynaklarla karşılanamaması gibi nedenler ithal girdiler ile sağlanmaya çalışılması Türkiye’nin gittikçe

artan oranda yüksek dış ticaret açığı vermesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra gelişmekte olan Uzak Doğu ülkelerinin değersiz döviz (undervalued) kuru politikası uygulayarak, ihracata dayalı büyüme modelini izlemesi ve düşük maliyetli iş gücünü kullanarak düşük teknolojik sektörlerde üstünlük sağlaması, Türkiye'nin uluslararası ticarete rekabet gücünü azaltmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin üretiminde yapısal teknolojik dönüşümlerin yaşanmasına neden olarak imalat sanayinin düşük teknolojiye orta ve yüksek teknolojik sektörlerle doğru kaymaya zorlamıştır. Türkiye için büyük önem arz eden, düşük teknolojik sektörlerin kurumlarca yeterince desteklenmemesi nedeniyle bu sektörü Çin'e kaptırması Türkiye'nin zayıf makroekonomik ve sanayi politikaları nedeniyle ithalata olan bağımlılığını teknolojik dönüşümün yansımaları olarak artırıp beraberinde dış ticaret açığını artırmıştır. (Ünal, 2017; Ünal, 2021).

Şekil 1'de Türkiye'nin 2000-2021 yılları arası dış ticaret açığı verileri gösterilmektedir. TÜİK'ten elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan şekle göre 2000-2001 yılları arası ekonomik kriz dönemleri olması nedeniyle dış ticaret açığının düşük seyrettiği görülmektedir. Buna karşın, 2002 yılı sonrası Türkiye'nin uygulamış olduğu deregülasyon politikaları sonrası, ekonomi büyüme sürecine girmiş üretim ve ihracat miktarları artmıştır. Bu süreçte ihraç ürünleri ithal girdiler ile artırılmaya çalışılması Türkiye'nin dış ticaret açığını, küresel ekonomik krizin ortaya çıktığı 2008 yılına kadar artarak devam etmesine neden olmuştur. 2008 yılının son döneminde ortaya çıkan 2008 ekonomik krizi ilk olarak kendini finansal piyasalarda göstermiş ve ardından bankacılık sistemi yolu ile çok hızlı bir şekilde ekonomik krize dönüşmüştür. Krizin birçok ülkeyi etkisi altına alması ülkeleri olumsuz yönde etkileyerek ticaret hacimlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu süreçte Türk lirasının değer kaybetmeye başlaması üretim ve alım gücünü azalmıştır. 2009 yılında krizin etkilerinin derinleşmesi ile Türkiye ekonomisi yavaşlama sürecine girmiş, tüketim ve yatırım taleplerinde yavaşlamalar görülmüştür. İhracat ve ithalat miktarlarının azalması nedeniyle 2009 yılında dış ticaret açığı bir önceki yıla göre %59,0 azalarak 38 milyar dolara düşmüştür. 2010 yılında ise TCMB'nin krizden çıkabilmek için uyguladığı politikalar ve küresel ölçekte ekonomik iyileşmelerle birlikte dış talepte belirgin bir şekilde yükselişin söz konusu olması ihracat miktarlarını yüksek derecede artırmıştır. Fakat üretimin ithal girdilere bağımlı olması nedeniyle ithalat ihracattan daha hızlı artmıştır. İthalatın bu denli yükselmesi cari açığın genişlemesine neden

olup son yılların en büyük dış ticaret açığı veren yıl olmuştur. 2011 yılında dış ticaret açığı tarihinin en yüksek zirvesini görerek bir önceki yıla göre %49,1 artarak, 105 milyar dolara yükselmiştir. 2012 yılında ekonomik büyüme hızını keserken, daralan iç talep ile birlikte, yatırım ve tüketim taleplerinde görülen gerileme nedeniyle, ithalatın azalış eğilimine girmesi dış ticaret açığını 84 milyar dolara düşürmüştür. 2013 yılında Afrika ülkelerinde yaşanan siyasi bunalımlar neticesinde, Yakın Doğu ve Orta Doğu'ya yapılan ihracat oranlarının azalmasına karşın yatırım ve tüketim ithalatındaki yüksek artışın etkisiyle dış ticaret açığımız tekrar 99 milyar dolara yükselmiştir. Bu dalgalanmalar 2019 yılına kadar devam etmiştir. 2019 yılında Türkiye'de yaşanan siyasi nedenler ile Türk lirasının euro ve dolar karşısında değer kaybetmesi Türk mallarının yabancı paralar karşısında fiyatını ucuzlatmıştır. Bunun yanı sıra ABD, Çin, Kanada ve AB ülkeleri arasında yaşanan ticaret savaşlarının etkisinin hissedilmesiyle bu ülkelerin ticaret taleplerini azaltmıştır. Bu durum karşısında Türk firmalarının yeni pazar arayışlarına girmesi ihracatı artırmıştır. Buna karşın iç talepte yaşanan daralmanın etkisi ile tüketim talebindeki azalış ithalatı azaltmıştır. 2019 yılında dış ticaret açığımız küresel kriz sonrası da en düşük değerine ulaşarak 32 milyar dolara kadar düşmüştür. Bu durum ekonomiye pozitif etki yaparak cari açığı azaltmıştır. 2021 yılında ise 2019 yılına göre %18 artarak, dış ticaret açığı 46 milyar dolara yükselmiştir.

Şekil 1: Türkiye'nin 2000-2021 Yılları Arasında Dış Ticaret Açığı Verileri (Milyar Dolar) (TÜİK'ten elde edilen veriler ışığında yazar tarafından hazırlanmıştır)

2.1. Dış Ticaret Açığına Neden Olan Ekonomik Unsurlar

Dış ticaret açığının artmasına neden olan pek çok ekonomik unsur bulunmaktadır. Hangi unsurların dış ticaret açığına neden olduğunu ve bunların neler olduğunu detaylı şekilde incelemekte yarar görülmektedir.

2.1.1 Döviz Kuru Hareketleri

Döviz kurunda meydana gelen her oynaklık dış ticaret açığının oluşmasında doğrudan etkisi olmaktadır. Oluşan bu etki farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedirler. Bunlardan ilki yatırımcıların riskten kaçınma istekleridir yani kurun aşırı oynaklığı ekonomik belirsizliğe neden olacağından yatırımcıların yatırım yapma isteğini kaçırmalarıdır. Bu durum üretimin durmasına veya azalmasına sebep olabilmektedir. Diğer bir etkisi ise yerel paranın aşırı değerlenmesi veya değer kaybetmesidir. Yerel paranın gereğinden fazla değersizleşmesi, ülkenin ihracat ürünlerinin döviz karşısında ihracat fiyatının azalmasına neden olarak ihracatın durmasına yol açmasıdır. Yerel paranın gereğinden çok daha fazla değerli olması durumunda ise ithal edilecek ürünleri fiyatlarının ülke içi üretime göre çok daha düşük kalmasına neden olacak ve yerel firmaların, ucuz olan ithal ürünlerine karşı talebini artıracaktır. İthalatın artması, ülke içi üretimin düşmesine, ihracatın azalmasına ve dış ticaret açığının artmasına yol açacaktır.

2.1.2. İhracatın İthalata Bağımlılığı

Dış ticaret açığının artmasına yol açan bir diğer ekonomik unsur ise ithal girdi bağımlılığıdır. İthal girdi bağımlılığı, gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlik düzeyinin tam olarak gerçekleştirememesi nedeniyle, ihtiyaç duyduğu ürünleri başka ülkelere dış alım yoluyla sürekli olarak temin etmesidir. Üretimde kullanılan ithal edilen ürünler sadece iç tüketime yönelik kullanılırsa ithalatın doğrudan artmasına yol açacaktır veya sadece ihracat ürünlerinde kullanılması durumunda ise ihracattan istenilen verimin tam olarak alınamamasına neden olup dış ticaret açığını artıracaktır. Ülke içindeki kaynakların gereğinden az olması veya ithal ürünlerin fiyatlarının ülke içi ürünlerin fiyatlarına göre düşük olması üreticileri hammadde ve ithal girdilerin yurt dışından ithal etmesi konusunda teşvik etmektedir. Gerek iç piyasada tüketmek amacıyla üretilmiş olsun ya da gerekirse ihracat etmek amacıyla üretilmiş olsun yurt dışından temin edilen her ürün ülke içi finansal kaynağın ülke dışına çıkması anlamına gelmektedir.

2.1.3. Ekonominin İstikrarsız Yapısı

Ekonomisi yeterince gelişmemiş yetersiz makroekonomik faktörler ve sanayi politikaları gibi nedenlerle ülkelerin özellikle gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış ticaret dengelerinde bozulmalara neden olmaktadır. Bu durum ülkede enflasyonun artmasına, ekonomik çöküntülerin yaşanmasına neden olarak finansal piyasalarda ve reel sektörde baskılar oluşturarak üretim sektörünün üretim maliyetlerinin artmasına neden olarak, üretim faaliyetlerini azaltacaktır. Üretimin azalması ihracat miktarlarını aşağı çekerek ithalatın artmasına neden olup ithalata olan bağımlılığı artırıp ülkenin cari açığını artıracaktır.

2.1.4. Yurt İçi Tasarrufların Yetersizliği

Yurt içi tasarrufları yeterli düzeyde olmayan ülkeler ekonomik büyüme ve cari açık sorunları ile karşılaşmaktadırlar. Tasarruflarda görülen yetersizlik, sermaye birikiminin azalmasına neden olup, yatırımların yapılabilmesi için gerekli olan finansman ihtiyacının ülke içi tasarruflardan karşılanmasını engelleyecektir. Bu durumda yatırımlar için gerekli olan finansman ihtiyacının yurt içinde karşılanamaması, finansman ihtiyacının yurt dışı tasarruf arayışlarına yönlendirecektir. Gerekli olan finansmanın dış tasarruflardan karşılanması beraberinde ekonominin dışa bağımlı hale getirerek ödemeler dengesinin bozulmasına yol açıp ülkenin dış borç yükü üzerindeki baskıyı artıracaktır.

2.1.5. Yetersiz Enerji Kaynakları

Enerji ülkelerin ekonomik kalkınma ve dış ticaret işlemleri açısından önemli bir yere sahiptir. Üretimin gerçekleştirilmesi aşamasında kullanılan enerji, özellikle de enerjide dışa bağımlı olan ülkelerin dış ticaret açıkları üzerinde uyarıcı bir etkiye sahiptirler. Çünkü imalat sanayide üretim gerçekleştirilirken kullanılan temel girdinin büyük kısmını enerji oluşturmaktadır. Ülkenin mevcut enerji kaynaklarının yetersiz olması veya hiç olmaması gibi nedenlerle ihtiyaç duyduğu enerjiyi başka ülkelere almak zorundadırlar. Bu durum ülkeleri dış ülkelere bağımlı olmalarına neden olup ithalat bağımlılığını artıran unsurlardandır.

2.2. Türkiye’de Artan Dış Ticaret Açığının Nedenleri

Türkiye ekonomisinin dış ticaret açığı vermesinde birçok unsur bulunmaktadır. Bunlardan bazıları;

2.2.1. Endüstrilerin Teknolojik Olarak Güncellenmesi

Türkiye düşük ve orta teknoloji endüstrilerindeki hâkimiyetini birkaç nedenden dolayı kaybetmiştir. Bunun başlıca nedenleri; Türkiye’nin aşırı değerli para birimine sahip olması ve Uzak Doğu Ülkelerinin düşük teknoloji sektörlerinde hâkimiyetini eline alması Türkiye’nin uluslararası ticarete rekabet gücünü azaltmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye’nin üretiminde yapısal teknolojik dönüşümlerin yaşanmasına neden olarak, imalat sanayinin orta ve yüksek teknoloji sektörlerine doğru kaymaya zorlamıştır (Ünal, 2016b, 2021).

2.2.2. Aşırı Değerli Para Birimi ve Döviz Kuru Hareketleri

Türkiye’nin dış ticaret yapısının tarihsel süreci incelendiğinde dönem döviz kuru sistemlerinde, kur ayarlamalarına gidilerek dış ticaret dengesinin sağlanması istenilmiştir. Fakat Türkiye’de uygulanan politikalar kısa dönemli olduğundan gerekli verim alınamamıştır. Örneğin dış ticaret dengesini sağlamaya yönelik devalüasyona gidilmesi ihracatta kısa süreli artışların yaşanmasına neden olsa da belli bir süre sonra, ithalatın artması dış ticaret açığını tetiklemiştir.

2.2.3. Artan Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkeyi çeşitli varsayımlar altında, hem ihracat hem de ithalat yoluyla etkileyebilmektedirler; Birinci varsayıma göre, DYY’lerin ülkeye girişleri gelişmiş ülkelere, ara malları ithal edip iç tüketime odaklanarak ithalatı teşvik etmeleri şeklindedir. Bu durum ev sahibi ülke için ihracat olarak hiçbir şeyin geri dönmediği, ithalatı artırıp, dış ticaret açığını genişleten varsayımdır. İkinci varsayım, DYY girişleri, iç tüketim ve ihracat odaklı ürün üretmek dış ticaret açığını kapatılmayı hedefleyebilmeleridir. Bu durumda ülke gelişmiş ülkelere ara veya nihai mal ithal etmesine gerek kalmadan, ülke kaynaklarıyla üretilen ürünleri ihraç etmesidir. Bu durumda ev sahibi ülkeye avantaj sağlayarak dış ticaret açığını kapatabilir. Üçüncü varsayım, DYY girişleri ihracata dayalı ürün üretmeleri ve yurt içi ihtiyaçların ise diğer ülkelere yapılan ithalat yoluyla karşılanmasıdır. Burada önemli olan nokta ihracat miktarı ithalat

miktarından daha az ise dış ticaret açığına neden olabilmektedirler. DYY girişlerinin Türkiye ekonomisi üzerinde iki etkisi olmuştur. Birincisi, bahsettiğimiz ikinci, varsayıma göre, yerli sanayi gelişti ve ihracat büyümesine katkıda bulundu. İkinci etkisi ise birinci ve üçüncü varsayıma göre ara malı ithalatında aşırı artışa neden olarak dış ticaret açığını aşırı derecede artırmıştır (Ünal, 2017).

2.2.4. Çok Uluslu Otomobil Şirketler Stratejisi

GB Anlaşmasının imzalanması ardından Türkiye ile AB ülkeleri arasında ticaret ve yatırımların artmasına neden oldu. Bu süreçte, özellikle çok uluslu otomobil şirketlerinin, ulaşım sektörüne yönelik yatırımlarının artması, Türkiye'nin büyük dış ticaret açığının arkasında yatan en büyük neden haline geldi. Bu sektörün bu denli dış ticaret açığı vermesinde bazı temel sorunlar ile ilişkilidir. Bunlardan ilki çok uluslu otomobil firmalarının ihracata yönelik üretimini gerçekleştirdiği, üretim amacı stratejisidir. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye'nin iç tüketim için ihtiyacı olan ürünleri başka ülkelerden temin etmek zorunda kalması, Türkiye'nin diğer ülkelerden nihai mal talebini artırdı ve dış ticaret açığını artırarak cari açığı genişletti. Diğer ise AB ülkelerini hedef ülke seçip otomotiv ihracatını AB ülkelerine yönelik üretimlerini gerçekleştirdiği üretim hedefi stratejisidir. Aslında bu durum AB ülkelerinin pazar ülke olarak seçilmesi risk unsuru taşımaktadır çünkü ihracatın diğer pazarlarda gelişimini engelleyecektir.

2.2.5. Türkiye'de Artan Enerji Maliyetleri

Enerji ithalatı toplam ithalatımızın %70' ini oluşturmaktadır. Özellikle 2000-2001 ekonomik krizi sonrası uygulanan deregülasyon politikaları ve artan DYY artışları ile Türkiye ekonomisi büyüme sürecine girmiş üretim ve tüketim artmıştır. Üretimin artması sanayi sektörünün yüksek oranlarda enerji ihtiyacını artırmıştır. Enerji ihtiyaçlarının ülke içinde giderilmesi mümkün olmadığından enerji ithalatına başvurulmuş ve bu durum enerjide dışa olan bağımlılığımızı artırmıştır. Enerji fiyatlarında görülen sürekli artışlar özellikle doğalgaz ve ham petrol fiyatları sanayi sektörünün maliyetlerini artırıp sektörün yaptığı ihracatın maliyetini artırmıştır.

3. METODOLOJİ

3.1. Girdi-Çıktı Analizi İle İthal Girdi Bağımlılığı

Leontief'in temel modelinin bir uygulaması olan Girdi Çıktı Modeli ekonomi genelindeki (doğrudan ve dolaylı) etkileri tahmin etmeye olanak sağladığından ve sektörler arası ilişkisi nedeniyle daha yaygın olarak ithalat bağımlılığını incelemek için kullanılmaktadır (Leontief, 1936).

Girdi-Çıktı Tabloları (IOT) bir ekonomideki üreticiler ve tüketiciler arasındaki satış ve satın alma ilişkilerini tanımlar. Endüstri çıktılarının satışları ve alımları (nihai ve ara) arasındaki akışları göstererek veya ürün çıktısının satışlarını ve satın alımlarını (nihai ve ara) göstererek üretilebilirler.

Girdi çıktı tablolarının Satır değerleri talep faktörleri olarak sektör çıktılarının dağılımını gösterirken, sütun değerleri ithal girdiler (yerli ve ithal) ve katma değerli faktörler (emek ve sermaye) gibi çıktı kaynaklarını göstermektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin ithal girdi bağımlılığını araştırmak amacıyla, OECD veri tabanından alınan girdi-çıktı tabloları kullanılmıştır. Tablo 45x45 matris tablolarından oluşmakta ve veriler ise 2000-2018 yıllarını kapsamaktadır. Uygulanan yöntem;

$$\mathbf{Ax} + \mathbf{y} = \mathbf{x} \quad (1)$$

A, ithalattan arındırılmış bir teknolojik katsayılar matrisini gösterir. Bu katsayılar, her bir endüstriyel girdinin her bir endüstriyel çıktıya bölünmesiyle hesaplanmıştır. Y toplam iç talebi, x ise toplam çıktıyı gösteren bir vektördür.

$$\mathbf{Y} = \mathbf{x} - \mathbf{Ax} \quad (2)$$

$$\mathbf{x} = (\mathbf{I} - \mathbf{A}) \quad (3)$$

$(\mathbf{I} - \mathbf{A})^{-1}$ Leontief ters matrisi olarak temsil edilmektedir. Bir birim üretim için gerekli ithal girdi düzeyini doğrudan ve dolaylı olarak elde etmek için kullanılmaktadır (Leontief, 1936; 1949; 1986).

$$\mathbf{Y} = (\mathbf{I} - \mathbf{A})\mathbf{x} \quad (4)$$

$$\mathbf{A}^m \mathbf{x} = \lambda \quad (5)$$

$$\sum_{i=1} \lambda_i = \mathbf{Q} \quad (6)$$

A^m , ithal girdi mallarının toplam sanayi çıktısına bölünmesiyle elde edilen $n \times n$ katsayılar matrisini göstermektedir. λ , her endüstride ithal edilen ithal girdileri gösterir. Toplam λ miktarı, ithal edilen ara mallarının tamamını verir, Q ile temsil edilir.

$$A^m(I - A)^{-1} = \beta \quad (7)$$

Denklem (7)'de β ithal edilen ithal girdi katsayılarını göstermektedir.

Matriste j bir sütundaki endüstrileri, i bir satırdaki endüstrileri gösterir.

$$B_j = \sum_{i=1} \beta_{ij} (j = 1, 2, 3 \dots) = m \quad (8)$$

m bir satır vektörüdür bu, β katsayılarının sütun toplamı ile elde edilir. m , bir birim üretimin üretilmesi için doğrudan ve dolaylı olarak gerekli ithal girdileri gösterir. Bu katsayılar, sanayinin ithal girdi üzerindeki bağımlılığını göstermektedir. Bir birim üretim için gerekli ithal girdi miktarını ifade eder.

3.2. Türkiye'de İmalat Sanayi'nin İthalat Bağımlılığı

Türkiye'nin dış ticaret yapısı incelendiğinde, toplam ithalatın büyük kısmının ithal girdi ve sermaye mallarından oluştuğu görülmektedir. Türkiye'nin yurtiçinde yeterli düzeyde hammadde kaynaklarının bulunmaması ve Türk imalat sanayinin yeterince gelişmiş teknolojiye sahip olmaması gibi nedenlerden dolayı ihraç edilen malların üretiminde çoğunlukla ithal girdiler kullanılmaktadır. Bu durum elde edilen katma değer in ülke dışına çıkmasına neden olup imalat sanayiye ithal girdilere bağımlı hale getirerek ülkenin rekabet gücünün azalmasına ve dış ticaret açığının büyük oranda artmasına neden olmaktadır. Bu da Türkiye ekonomisi için büyük sorun teşkil etmektedir. Türkiye'nin dış ticaret açığının artmasında imalat sanayinin payı küçümsenmeyecek kadar büyüktür. Bunun en büyük nedeni üretim artışına bağlı olarak imalat sanayinin giderek artan oranda ithal girdilere olan ihtiyacın artmasıdır. İmalat sanayinin ne kadar oranda ithalata bağımlı olduğunu bilmek ülkenin refahı, kalkınması ve dış ticareti için önemlidir.

Tablo 1: Türkiye'nin Endüstriyel Doğrudan İthal Girdi Bağımlılığı
(2000-2018 ABD Doları)

Endüstriler	Bağımlılık				Değişim Oranı (%)			
	2000	2006	2012	2018	2000 2006	2006 2012	2012 2018	2000 2018
Yiyecek, İçecek ve Tütün	0,0480	0,0587	0,0631	0,0685	3,4	1,2	1,4	2,0
Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Ürünleri	0,0600	0,0971	0,1054	0,1089	8,0	1,4	0,5	3,3
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	0,0135	0,0437	0,0605	0,0874	19,6	5,4	6,1	10,4
Kâğıt Ürünleri ve Baskı	0,1042	0,1373	0,1511	0,1450	4,6	1,6	-0,7	1,8
Rafine Petrol ve Petrol Ürünleri	0,4665	0,5112	0,5263	0,5975	1,5	0,5	2,1	1,4
Kauçuk ve Plastik Ürünleri	0,1792	0,2292	0,2413	0,2294	5,1	0,9	-0,8	1,4
Kimyasal ve Kimyasal Ürünler	0,0895	0,1670	0,2542	0,2304	10,4	7,0	-1,6	5,3
Elektrik Ekipmanları	0,1813	0,2126	0,2691	0,2667	2,7	3,9	-0,1	2,1
Bilgisayar Elektronik ve Optik Donanımı	0,1540	0,1719	0,2837	0,2011	1,8	8,4	-5,7	1,5
Başka yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Ekipmanları	0,1829	0,1869	0,1917	0,1863	0,4	0,4	-0,5	0,1
Motorlu Taşıtlar Römorklar ve Yarı Römorklar	0,1348	0,2014	0,2425	0,2410	6,7	3,1	-0,1	3,2

Kaynak: OECD Stat Girdi-Çıktı Tabloları Kullanılarak Yazar Tarafından Hesaplanmıştır.

Tablo 2: Türkiye'nin Endüstriyel Doğrudan ve Dolaylı İthal Girdi Bağımlılığı (2000-2018 ABD Doları)

Endüstriler	Bağımlılık				Değişim Oranı (%)			
	2000	2006	2012	2018	2000 2006	2006 2012	2012 2018	2000 2018
Yiyecek, İçecek ve Tütün	0,0855	0,1221	0,1418	0,1708	5,9	2,5	3,1	3,8
Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Ürünleri	0,0935	0,1670	0,1951	0,1946	9,7	2,6	0,0	4,1
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	0,0230	0,0751	0,1029	0,1610	19,7	5,2	7,5	10,8
Kâğıt Ürünleri ve Baskı	0,1885	0,2315	0,2494	0,2322	3,4	1,2	-1,2	1,2
Rafine Petrol ve Petrol Ürünleri	0,5386	0,5731	0,5881	0,6373	1,0	0,4	1,3	0,9
Kauçuk ve Plastik Ürünleri	0,2700	0,3283	0,3463	0,3160	3,3	0,9	-1,5	0,9
Kimyasal ve Kimyasal Ürünler	0,1374	0,2370	0,3418	0,2968	9,1	6,1	-2,4	4,3
Elektrik Ekipmanları	0,2922	0,3166	0,3782	0,3638	1,3	3,0	-0,6	1,2
Bilgisayar Elektronik ve Optik Donanımı	0,1736	0,2077	0,3582	0,2386	3,0	9,1	-6,8	1,8
Başka Yerde Sınıflandırılmamış İş Makine ve Ekipmanları	0,2804	0,2904	0,2933	0,2673	0,6	0,2	-1,5	-0,3
Motorlu Taşıtlar Römorklar ve Yarı Römorklar	0,2253	0,2948	0,3517	0,3189	4,5	2,9	-1,6	1,9

Kaynak: OECD Stat Girdi-Çıktı Tabloları Kullanılarak Yazar Tarafından Hesaplanmıştır.

OECD veri tabanından alınan girdi-çıktı tabloları kullanılarak oluşturulan, Tablo 1'de listelenen sektörler, Türkiye'nin ithal girdilere olan doğrudan bağımlılığını, Tablo 2'de listelenen sektörlerin ise ithal girdilere olan doğrudan ve dolaylı ithal girdi bağımlılığını göstermektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2'yi birlikte değerlendirecek olursak doğrudan ve dolaylı bağımlılığının, doğrudan bağımlılığına kıyasla daha yüksek seyrettiği görülmektedir. Tabloda listelenen sektörlerin, 2000 yılında bu sektörlerdeki ithal girdi bağımlılığı sonraki yıllara göre daha düşük kaldığı gözlemlenmiştir. Çünkü 2000 ve 2001 yılları ekonomik kriz dönemleri olduğundan, ülke içinde

yaşanan siyasi gerginlik ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle ekonomi çökme noktasına gelmiştir. Bu dönemde ihracat ve ithalat miktarlarının azalması ile bu ürün gruplarına olan bağımlılığımız bu dönemde düşük seyretmesinin en büyük kanıtı olduğunu söyleyebiliriz. 2000 yılından sonra ise tüm ürün gruplarının 2018 yılına kadar arttığı görülmektedir. Çünkü 2002 yılında krizden çıkan Türkiye ekonomisi, 2003 yılından itibaren küresel ortamdan aldığı yardım ile güçlü bir büyüme dönemine girmiştir (Ünal, 2017).

Analiz sonucu elde edilen verilere göre 2000-2018 yılları arası ithal girdilere olan bağımlılığın, orta ve yüksek teknolojlili endüstrilerin, düşük ve orta teknolojlili endüstrilere göre daha fazla arttığı gözlemlenmiştir. İthal girdi bağımlılığının en düşük olduğu sektörün, yiyecek, içecek ve tütün sektörleri ve tarım avcılık ve ormancılık sektörleri olurken, Türkiye'nin diğer sektörlerle göre en fazla ithal girdiye ihtiyaç duyduğu ve en fazla bağımlı olduğu sektör ise rafine petrol ve petrol ürünleri sektörü olmuştur.

Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınması için büyük öneme sahip olan yiyecek, içecek ve tütün sektörleri 2000 yılında bir birim üretim için sektörün doğrudan ve dolaylı ithal girdi bağımlılığı bir ABD doları ürün üretmek için ithal etmesi gereken ithal girdi değeri 0,0855 dolardır. Bu değer sırasıyla 2000-2006, 2006-2012 ve 2012-2018 dönemlerinde %5,9, %2,5 ve %3,1 artarak 2018 yılında 0,1708 dolara yükselmiştir. Tarım, avcılık ve ormancılık sektörüne olan doğrudan ve dolaylı ithal girdi bağımlılığımız 2000 yılında 0,0230 dolardır. Bu değer, 2000-2006 döneminde bir önceki döneme göre %19,7 artarak 2006 yılında 0,0751 dolara, 2006-2012, 2012-2018 dönemlerinde sırasıyla %5,2, %7,5 artış göstererek 2018 yılında 0,1610 dolara yükselmiştir. Bu sektörlerinin diğer sektörlerle göre ithal girdi bağımlılığının düşük olduğu görünse de bu sektöre genel olarak baktığımızda 2000-2018 yılları arası ithal girdi bağımlılığımızın arttığı görülmektedir. Bu sektörlerle olan bağımlılığımızın artmasının temel sebebi, GB ile imzalanan uluslararası anlaşmalar tarım ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin düşürülmesi gibi nedenlerle daha ucuz olan ithal ürünlerin ülkeye getirilmesinin teşvik edilmesidir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi ile bu sektörleri, göz ardı edip yeterince destek ve teşviklerin yapılmaması bu sektörün dışa olan bağımlılığını artırmıştır. Bu sektörün hammaddesinin tarım olduğu ve Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğu

göz önüne alındığında, Türkiye’de tarım politikalarının yeterince desteklenip geliştirilemediğini gözler önüne sermektedir.

Türkiye’nin imalat sanayisi için önemli girdilerden biri olan rafine petrol ve petrol ürünleri sektörü, teknolojinin gelişimiyle bu sektöre olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Fakat artan talebi ülke kaynaklarıyla karşılanması mümkün olmadığından bu sektörlerin üretimlerini ithalat yolu ile gerçekleştirmeye çalışmaları ithalata olan bağımlılığını artırmaktadır. Rafine petrol ve petrol ürünleri sektörleri, bir ABD doları ürün üretebilmek için sanayinin gerek gördüğü doğrudan ve dolaylı ithal girdi değeri 2000 yılında 0,5386 dolar iken bu değer 2000-2006, 2006-2012 ve 2012-2018 dönemlerinde sırasıyla %1,0, %0,4 ve %1,3 artarak 2018 yılında 0,6373 dolara yükselmiştir. Bu sektörlerin diğer alt sektörler girdi sağladıklarından dolayı bu ürünlerde yaşanan fiyat artışları girdi fiyat ve maliyetlerine yansyarak üretimin azalmasına neden olacaktır. Bu durum ekonomik durgunluk ve enflasyonu beraberinde getirecektir. Bunun önüne geçebilmek için bu sorunun çözümü için devlet tarafından yeni politikalar oluşturularak alternatif çözüm arayışlarına gidilmesi gerekmektedir.

Tablo 3: Endüstrilerde İhracatın Üretime Oranı

Endüstriler	İhracat/Çıktı (%)			
	2000	2006	2012	2018
Yiyecek, İçecek ve Tütün	8,5	8,2	8,7	11,0
Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Ürünleri	31,6	29,8	29,9	34,8
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	6,0	5,2	5,0	6,3
Kâğıt Ürünleri ve Baskı	4,6	7,2	9,5	12,1
Rafine Petrol ve Petrol Ürünleri	11,5	18,3	22,2	28,0
Kauçuk ve Plastik Ürünleri	14,1	18,6	21,6	27,9
Kimyasal ve Kimyasal Ürünler	12,1	16,8	19,4	26,2
Elektrik Ekipmanları	15,1	26,7	35,5	45,4
Bilgisayar Elektronik ve Optik Donanımı	38,7	36,0	35,5	46,8
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Ekipmanları	17,6	26,1	33,5	44,1
Motorlu Taşıtlar Römorklar ve Yarı Römorklar	17,4	52,5	44,1	69,1

Kaynak: OECD Stat Girdi-Çıktı Tabloları Kullanılarak Yazar Tarafından Hesaplanmıştır.

Tablo 3’te OECD veri tabanından alınan girdi-çıktı tabloları kullanılarak, Türk imalat sanayi sektörlerinin sektörler bazında ihracat/çıktı

oranları hesaplanmıştır. Tabloya göre ithalat/çıkıtı oranlarının en fazla olduğu sektörler, tekstil, giyim eşyası ve deri ürünleri, bilgisayar elektronik ve optik donanımı ve motorlu taşıtlar römorklar ve yarı römorklardan oluştuğu görülmektedir.

Tekstil, giyim eşyası ve deri ürünleri sektörü, 2000 yılında 31,7 ihracat/çıkıtı oranı vermiştir. Bu tarihten sonra, 2001 yılında Çin'in DTÖ tarafından 1995 yılında imzaladığı, tekstil ve hazır giyim ticaretinin 2005 yılında tamamen liberalleşmesini öngören ticaret anlaşmasına taraf olarak bu sektörün üretim merkezi haline gelmesi, Türkiye'nin bu sektörde rekabetini azaltmıştır. Bu nedenle bu sektör, 2006 ve 2012 yıllarında sırasıyla, 29,8 ve 29,9 ihracat/çıkıtı oranı vermiştir. Çin 2015 yılında yeni bir strateji belirleyerek düşük teknoloji sektörlerden, yüksek teknoloji ürün ihracatına yönelmesi, Türkiye'nin bu sektörlerde yeniden üretim ve ihracatının artmasına neden olarak, 2018 yılında ihracat/çıkıtı oranı 34,8'e yükselmiştir.

Bilgisayar elektronik ve optik donanımı sektörünün ihracat çıkıtı oranı 2000 yılında 38,7 iken bu oran 2006 ve 2012 yıllarında iç talepte yaşanan artış ile birlikte sırasıyla 36,0 ve 35,5'e düşmüştür. 2018 yılında teknolojiye yaşanan gelişmeler ve bu sektöre yapılan yatırımlar ile ihracat/çıkıtı oranı 46,8'e yükselmiştir. Her ne kadar üretimi maliyetli olsa da küresel pazarda yüksek rekabet avantajı sağladığından bu sektörlerde yapılan yatırımlar ülkenin ekonomik kalkınmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Büyük otomobil firmaları pazar paylarını ve rekabet avantajlarını korumak için daha az maliyetle daha fazla üretim yapabilmek için, üretim alanlarını daha stratejik öneme sahip ülkelere kaydırmışlardır. Buradaki amaç daha düşük iş gücünden yararlanmak ve araçların satılacağı pazar alanlarına daha yakın olabilmektir. Türkiye bulunduğu jeopolitik konumundan dolayı otomotiv şirketlerinin tercih ettiği ülkelerden biri haline gelmiştir. Motorlu taşıtlar römorklar ve yarı römorklar sektörleri büyük derecede ihracata odaklı üretim yaptığından ihracat/çıkıtı oranı 2000 yılında 17,4 iken, yatırımların artması ve sektörün gelişimiyle bu oran neredeyse %18 artarak 2006 yılında 52,5 yüksek ihracat çıkıtı oranı yaşamıştır. Bu oran 2012 yılında küresel pazarda yaşanan durgunluğun etkisi ile 44,1 azalmış, 2018 yılında piyasalarda yaşanan canlanmalar ile 69,1'e yükselmiştir.

Rafine petrol ve petrol ürünleri, kauçuk ve plastik ürünleri, kimyasal ve kimyasal ürünleri sektörleri genel itibariyle büyük oranda dışa bağımlı olduğumuz sektörlerdir. Türkiye bu sektörlerden elde ettiği kısıtlı miktarlardaki ürünleri ihraç etmektedir. Bu nedenle 2000-2018 yılları arası ihracat/çıktı oranlarında belirgin bir artış yaşanmamıştır.

4. KURUMSAL FAKTÖRLER

Kurumsal faktörler genellikle ekonomik kriz çıktığında önemli boyutta değişirler. En büyük ekonomik krizler, genellikle devletlerin ekonomilerinde gerekli düzenlemeleri yapmadan, büyüme stratejilerini değiştirmesi ile ortaya çıkmaktadır (Commons, 1934). Türkiye’de ekonomik krizlerin en büyük nedeni, makroekonomik faktörler ile kurumsal faktörler arasında örtüşen belirsizliklerdir. 2000-2001 ekonomik krizi öncesi, Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümenin yavaşlamasının altında yatan en büyük etken işlevsiz hükümetlerin etkin olmayan düzenlemeleriydi (Ünal, 2021).

Türkiye ekonomisi, 2000-2001 ekonomik kriz sonrası kurumsal faktörlerin çoğunun değişmesine yol açan ve dış ticaret açığının temel nedeni olan, ciddi ekonomik krizler yaşadı. Ardından kurumsal değişikliğe giderek, yeni yapısal dönüşümleri içeren ekonomik kararlar aldı. Alınan yeni kararlar çerçevesinde daha dışa açık liberal ekonomi politikaları benimsendi. Yönetilen döviz kuru sisteminden, dalgalı bir döviz kuru sistemine geçildi, ihracatı artırmak, dış ticareti geliştirmek, enflasyonu düşürmek ve liraya istikrar kazandırmak için yeni istikrar politikaları oluşturuldu (Ünal, 2020).

4.1 Küreselleşme

Türkiye’nin dış ticaret açığının derinleşmesinde çeşitli kurumsal faktörler ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki küreselleşmedir. Ekonomik anlamda olumlu sonuçların oluşmasına yol açan küreselleşme, ticari koşulların değişmesine yol açarak özellikle ticareti ulusal olmaktan çıkarıp, uluslararası bir yapıya bürünmesine yol açmaktadır (Özel ve Aziz, 2018).

1980’lerde başlayan küreselleşme hareketleri Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine uyum sağlamaya zorladı. Türkiye, 1980 yılında ithal ikameci sanayileşme politikasını terk ederek, ekonomisini içe dönük büyümeden dışa dönük büyümeye açtı. Türkiye’nin o dönemde sanayi yapısının zayıf olması nedeniyle ihracat hacminin düşük seyretmesine karşın ithalat hacminin yüksek seviyelerde olması, Türkiye’nin dışa olan

bağımlılığını artırarak dış ticaret açığını artırdı. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise uluslararası mal ticareti ülkeler arası imzalanan anlaşmalar ile gerçekleştirilmeye çalışıldı. Türkiye bu dönemde AB ülkeleriyle, GB Anlaşmasını imzalaması Türkiye ile AB ülkeleri arasında ikili ticareti önemli miktarda arttı. Bu durum Türk imalat sanayinin verimliliğini yükseltip uluslararası piyasada rekabet gücünü artırdı. Bu olumlu gelişmeler 2000-2001 ekonomik krizine kadar devam etti. 2000-2001 ekonomik krizleri Türkiye'nin makroekonomik performansını azaltıp ekonominin küçülmesiyle sonuçlandı. Türkiye, ekonomik krizin etkilerini azaltabilmek ve istikrarlı bir büyüme sağlayabilmek için deregülasyon politikalarını uygulamaya koydu. Bu program ile birçok kurumsal değişikliğe gidilerek, özelleştirmeler artırıldı yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişleri hızlandırıldı. Bu süreçte ekonomik büyüme ve istikrar sağlandı, ihracat ve ithalatta önemli artışlar meydana geldi. Fakat gerekli ithal girdiler çeşitli sebepler ile yurt içinde üretemeyip ithal etmek zorunda kalınması ülkeyi diğer ülkelere bağımlı yaparak, Türkiye'nin dış ticaret açığını artırdı.

4.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY)

2003 yılında yürürlüğe giren 4875 sayılı (DYY Kanunu) kanunun yürürlüğe girmesiyle, yabancı yatırımların ülkeye girmesi özendirildi (Küçük, 2019). Bu kanunla birlikte; yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılarla eşit şartlara sahip olacağı ve elde ettiği kazanç ve sermayesinin devlet güvencesi altına alınacağı gibi kolaylaştırıcı politikalarının etkisiyle DYY ülkeye girişlerinde önemli miktarlarda artışlar meydana geldi. Burada kilit nokta DYY'lerin ülkeye girişlerindeki amaçlarının ne olduğudur, iç pazara yönelik mi, faaliyette bulunacağı yoksa ihracata yönelik mi faaliyette bulunacağıdır. Türkiye'de üretim yapan firmaların, çoğu iç piyasaya yönelik değil, ihracat odaklı üretim yapmışlardır. Üretimlerini gerçekleştirebilmek için ithal girdileri ithalat yoluyla ülkeye getirmeleri, Türkiye'nin yıllardır dış ticaret açığı vermesine neden olmuştur.

4.3. Özelleştirme

Liberalleşme sonrası serbest ekonominin temel araçlarından biri olan özelleştirme, 1984 yılından itibaren Türkiye'nin gündemine oturmuştur. Özelleştirmenin amacı serbest piyasa anlayışını benimseyerek, özel firmaların devletten daha aktif çalışacağı ve bu sayede ekonomide etkinliğin ve

verimliliğin sağlanacağı ve kamu borçlarının azalacağı düşünülerek, devletin ekonomik faaliyetlere katılımının azaltılmasıdır. Bu açıklamadan yola çıkarsak özelleştirme Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT), yönetimiyle birlikte özel sektöre devredilmesidir.

Türkiye’de özelleştirme, 1980’li yıllarda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmadan ve devletin piyasadan tamamen el çekmeden uygulanmaya konulması nedeniyle başarılı olunamamıştır. 1990’lı yıllarda ise yaşanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle önemli birkaç adım atılmış fakat olumlu sonuçlar alınamamıştır. 2001 yılı sonrası ise diğer dönemlerin aksine üretken olmayan kamu sektörlerinin özelleştirilmesi, yasal düzenlemeler ile belirli bir plan çerçevesinde, yapılandırılması ve siyasi iradenin özelleştirmeden yana olmasından dolayı diğer dönemlere göre daha başarılı olunmuş ve büyük kazançlar elde edilerek ekonomik büyüme sağlanmıştır.

4.4. Türkiye’nin Gümrük Birliğine Girmesi

GB Anlaşması AB ile Türkiye arasında imzalanmış 1 Ocak 1996 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile AB ülkeleri arasında ticareti artırabilmek, ithalat ve ihracat önündeki engelleri kaldırabilmek için Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmıştır (Temiz, 2009). Bu anlaşmayla birlikte, Türkiye’nin AB’nin GB’ne katılırken serbest ticaret alanının oluşturulması ve tüm engellerin kaldırılması için birlik dışında kalan ülkelere karşı “Ortak Gümrük Tarifesi” sözleşmesini de kabul etmiş oldu. Türkiye’nin gümrük tarifelerini AB ülkelerine karşı kaldırıp ithalatı serbest bırakması ithal ürünlerin taleplerini teşvik ederek, bir bakıma ülkeyi Avrupa mallarına karşı kendi iç pazarını açmış oldu. Bu durum yerli firmalar ile AB firmalarını rekabet edebilir bir yapıya bürümüş ve bu rekabet ortamında, güçlü yerli firmalar ölçek ekonomilerini istedikleri düzeye ulaştırırken, rekabet gücü zayıf firmalar ise pazardan çekilmişlerdir. Bu durum üretimin azalmasına yol açarak istihdamı küçültüp işsizliği artırmıştır.

4.5. Döviz Kuru Faktörü

Döviz kuru, yerel para biriminin diğer ülke para birimi karşısındaki fiyat olarak değeridir. Döviz kurlarında yaşanan artış ve azalışlar enflasyonu doğrudan etkilemektedir (Korkmaz ve Bayır, 2015). Dış ticaret döviz kurları ve enflasyon ile yakın ilişki içindedir. Özellikle üretimi büyük oranda ithal girdilere bağımlı olan ülkeler bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Çünkü

kurdaki artışlar üretim maliyetlerini artıracaktır, bunun da fiyatlara yansımaları, enflasyonu yükseltip cari açığı genişletecektir (Akkaya ve Gürkaynak, 2012). Bu nedenle dış ticaret ülke ekonomileri için büyük bir gelir kaynağı iken aynı zamanda dış ticaret açığının artmasında temel belirleyicilerindendir.

2000-2001 ekonomik krizi sonrası mali disiplinin ve sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için TCMB’de bir dizi kurumsal değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler göz önüne alındığında, liranın aşırı değerlenmesinde bazı faktörler rol almıştır. Bunlardan ilki, TCMB tarafından yönetilen kur sistemi yerine, arz ve talebin piyasa koşullarında belirlendiği dalgalı kur sistemine geçilmesiyle, liranın dalgalanmaya bırakılmasıdır. İkincisi Maastricht Kriterleri doğrultusunda TCMB’yi fiyat istikrarı politikasını kabul etmesi yönünde zorlayarak, liradaki dalgalanmayı en aza indirmesidir. Bu nedenle TCMB’nin temel amacının fiyat istikrarını korumak olduğunu vurgulamıştır. Burada TCMB döviz kurlarını ve fiyatları sabit tutabilmek için faiz oranlarını kullanmıştır. Üçüncüsü, cari açık sorununu önleyebilmek amacıyla liradaki dalgalanmayı kontrol altına alma konusunda TCMB üzerindeki baskının artması. Dördüncüsü, enflasyon hedefleme sistemi ile TCMB üzerindeki faiz oranlarını enflasyona karşı yüksek tutma baskısını artırmıştır. Bu faktörler, lira ve Reel Döviz kuru arasında eşitsizliğe neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Türkiye’nin ithal girdi ve hammadde mallarında dışarıya bağımlı olduğu göz önüne alındığında, liranın değer kaybı üretim maliyetlerini artırmıştır. Bu da fiyatların ve enflasyonun yükselmesine neden olup yerel firmaların ithalatçı firmalar karşısında rekabet gücünü azaltarak ithalatı artırıp cari açığı genişletmiştir.

Yapılan tüm bu değişiklikler karşısında liranın büyük değer kayıpları yaşamasının en büyük nedeni ise Türkiye’nin sabit döviz kuru modelinden çıkarken yeterli kurumsal düzenlemelerinin yapılmadığının göstergesidir (Ünal, 2021).

5. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET AÇIĞI VE DIŞ TİCARET BAĞIMLILIĞINA YÖNELİK POLİTİKA ÖNERİLERİ

Öncelikle, Türkiye, AB’nin, üçüncü ülkelere karşı, OGT anlaşmasını imzaladıktan sonra, imalat sanayinin, düşük ve orta teknolojlili sektörlerle odaklanarak üretimini artırması gerekmektedir. Eğer Türkiye, AB ve üçüncü

ülkelere karşı, daha ucuz mal üretebilmeyi başarabilseydi, GB sonrası, Türkiye'nin dış ticaret hacmi yüksek miktarlara ulaşabilirdi.

Diğeri Türkiye'nin sanayi politikaları yeterince gelişmediğinden, düşük ve orta teknolojlili sektörlerindeki rekabet gücünü kaybederek bu sektörlerde başarısız olmuştur. Bu sektörlerin yeterince desteklenip, teşvik edilememesi ve yeterince tanıtılmaması, dış ticaret açığı ile sonuçlandı. Bu durum karşısında öncelikle sanayi politikalarının tekrardan gözden geçirilip yeniden oluşturulması orta ve yüksek teknolojlili sektörlerle yönelik yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Bu sektörlerin yeni politikalar ile daha yenilikçi bir yapıyla yapılandırılması, ihracata daha fazla katkısı olabilir.

Ülkelerin gelişim süreçlerinde özellikle imalat sanayinin ekonomi içindeki rolü oldukça önemlidir. Çünkü yüksek niteliğe sahip imalat sanayi, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinde, AR-GE ve teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasında ve teknolojik bilginin tüm dünya ekonomilerine yayılmasında büyük bir güce sahiptir. İmalat sanayide teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlayıp verimliliği artıracaktır.

Türkiye açısından bakacak olursak, Türk imalat sanayinde yenilik faaliyetleri yerli firmaların aksine daha çok yabancı firmalar ekseninde şekillenmiştir. Bu nedenle Türk imalat sanayi sektörünün uluslararası rekabet gücünü elde edebilmesi için küçük ve orta ölçekli işletmelerin teknolojik içeriğinin yükseltilerek geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de AR-GE harcamalarının ekonomideki payının artırılması, AR-GE koordinasyon merkezlerinin kurulması, araştırmacı ve nitelikli işgücünün geliştirilmesi, gerekmektedir. Böylece sürdürülebilir ekonomik büyümenin temelleri atılmış olacaktır (Bostan ve Karadağ, 2022).

Ayrıca çok uluslu otomotiv şirketlerinin uyguladığı stratejiler ile üretimini ihracata dönük yatırım yapması, Türkiye'nin dış ticaret açığını artırdı. Burada iç tüketime yönelik yatırımın yapılmamasının en büyük nedeni vergilerin yüksek olmasıydı. Bu nedenle yeni şirketler için iç pazarı daha çekici hale getirmek için mevcut politikalarda değişikliğe gidilerek yeni vergi politikaların uygulanması gerekmektedir.

Ülkeye gelen yabancı yatırımların artması, liranın aşırı değerlenmesine yol açması ihracatın fiyatını yükseltip, ithalatın fiyatını düşürmüştür. Bu

sebeple özellikle 2008 küresel krize kadar rekor seviyelerinde dış ticaret açığı vermişizdir. Bu konuda uygulanan politikalar genellikle, devalüasyona gidip kısa süreli çözüm arayışına gidilmesi bir çözüm olamamıştır. Bu nedenle daha uzun süreli çözüm oluşturabilecek politikaların uygulanması gerekmektedir.

SONUÇ

2000'li yıllarda, Türkiye 2000-2001 yıkıcı ekonomik krizleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizlerin etkilerini azaltabilmek için yeni ekonomi politikalarına gerek duyulmuştur. Bu gerekçeyle Türkiye Uluslararası Para Fonu'nun desteği ile ekonomide yaşanan kronik enflasyon sorununu azaltabilmek ve döviz kurunda istikrarı sağlayabilmek amacıyla Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını yürürlüğe koymuştur. Bu programla birlikte, birçok kurumsal değişikliğe gidilerek, ekonomide reform sayılabilecek değişimler yaşanmıştır. Programın yürürlüğe girmesiyle, kamu sektörlerinde üretken olmayan kamu sektörlerinde özelleştirmeye giderek kamu borçlarının ödenmesi ve yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişlerinin hızlandırılması amaçlanmıştır. Türkiye'nin yeni ekonomi politikalarını uygulamaya koymasıyla üretim hacmini ve ürün çeşitliliğini ithalat yoluyla artırma istekleri, ithal girdi bağımlılığında artışa neden olmuştur ve Türkiye'nin zaten var olan dış ticaret açığını tetikleyerek rekor seviyelerine ulaşmasına yol açmıştır.

Türkiye'de yapısal reformların hayata geçirilmesi teknolojik dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Türkiye bu süreçte, düşük orta teknolojiyen, orta yüksek teknolojiye sektörlere kaymıştır. Ayrıca Çin'in düşük teknolojiye sektörlerin hâkimiyetini eline alması bunu desteklemiştir. Bunun başlıca nedeni Türkiye'nin değerli para birimine sahip olması nedeniyle diğer düşük üretim maliyetlerine sahip ülkelere karşı rekabetçi gücünün azalmasıdır. Türkiye'nin imalat sanayisi için büyük bir önem arz eden düşük teknolojiye sektörün yeterince desteklenmemesi ve yatırımların yapılmaması nedeniyle yüksek derecede dış ticaret açığını beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de yaşanan bu gelişmelerden sonra, imalat sanayinin bağımlılığını araştırmak amacıyla, Türkiye'nin 2000-2018 yılları arası imalat sanayinin ithal girdiye olan, doğrudan ve dolaylı bağımlılığı OECD veri tabanından alınan girdi-çıkıtı tabloları kullanılarak hesaplanmıştır. Elde edilen verilere göre, 2000-2018 yılları arası ithal girdilere olan

bağımlılığın, orta ve yüksek teknolojili endüstrilerin, düşük ve orta teknolojili endüstrilere göre daha fazla arttığı gözlemlenmiştir. İthal girdi bağımlılığının en düşük olduğu sektörün, yiyecek, içecek ve tütün sektörleri olurken, Türkiye'nin diğer sektörlerle göre en fazla ithal girdiye ihtiyaç duyduğu ve en fazla bağımlı olduğu sektör ise Rafine petrol ve petrol ürünleri sektörü olmuştur.

Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınması için büyük öneme sahip olan yiyecek, içecek ve tütün sektörleri ve Tarım, avcılık ve ormancılık sektörlerine genel olarak baktığımızda 2000-2018 yılları arası bu sektörlerin ithal girdilere olan bağımlılığının arttığı görülmektedir. Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğu göz önüne alındığında, bu sektörlerin hammaddesinin tarım olduğu ve Türkiye'nin iklim şartlarının bu sektörlerin gelişimi açısından çok uygun olmasına rağmen bu sektörlerin ithal girdilere olan bağımlılığın artması, Türkiye'de tarım politikalarının yeterince desteklenip geliştirilemediğini gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası serbest ticaret anlaşmaları ile ithalatta serbestleşmeye gidip tarım ürünlerine uygulanan gümrük vergilerini düşürüp, düşük maliyetli tarım ürünlerini ülkeye getirmesi sektörün giderek dışa olan bağımlılığını artırmıştır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için mevcut tarım politikalarının yeniden gözden geçirilip, köklü değişikliklere gidilerek yeni tarım politikaları oluşturulması gerekmektedir.

Türk imalat sanayi için önemli girdilerinden olan rafine petrol ve petrol ürünleri sektörü, yabancı yatırımlardaki artış ve teknolojik dönüşümle birlikte, imalat sanayinin bu sektöre olan talebi artırmıştır. Artan talep ülke kaynaklarıyla karşılanması neredeyse imkânsız olmasından, bu sektörlerle olan ihtiyacın ithalatla karşılanması bu sektörlerin sürekli dış ticaret açığı vermesine neden olup, bağımlılığı artırmıştır. Türkiye ekonomisi için büyük bir sorun haline gelen bu durumun, çözümü için devlet tarafından yeni politikalar oluşturularak alternatif çözüm arayışlarına gidilmelidir. Farklı alternatif enerji kaynaklarına yönelerek tamamen olmasa bile en azından bu sorunun azaltılabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda elde edilen verilere dayanarak, Türkiye'nin dış ticaret açığının arkasında yatan en büyük itici gücün ithal girdi bağımlılığının olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle ihracata yönelik üretim yapan, imalat sanayi sektörlerinin ihracat üretim dönüşümünü ithal girdiler ile sağlamaya

çalışması, Türkiye ekonomisini günümüze kadar geçen süreçte sürekli dış ticaret açığı vermeye zorladı. Bunun en büyük nedeni ise sanayi üretimi için gerekli girdilerin yurt içinde üretilmemesi, katma değeri yüksek ürünlerin ithal edilmesi, ithal ürünlerin fiyatının düşük olması, teknolojinin yeterince gelişmemesi veya teknolojiyi kullanacak vasıflı işgücünün olmaması ve inovasyon politikalarının yetersizliği, ara ve yatırım mallarını yurt dışından temin etmek zorunda kalınmasıdır. Bu sorunların çözümü için; öncelikle İhracata yönelik üretim yapan imalat sanayi sektörlerinin üretimini yurt içi kaynaklar ile gerçekleştirebilmesi için devlet tarafından desteklenmelidir. Yurtiçi kaynaklar ile hammadde ve yarı işlenmiş mamullere yapılacak devlet teşvik ve yatırımlarının artırılması imalat sanayide ithal girdi kullanımını azaltacaktır. En önemlisi orta düşük teknoloji ve orta yüksek teknoloji ürünlerine yönelik yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Çünkü bu sektörlerin yeterince desteklenip, teşvik edilememesi ve yeterince tanıtılmaması, büyük bir ticaret açığı ile sonuçlandı. Bu durum karşısında öncelikle sanayi politikalarının tekrardan gözden geçirilip yeniden oluşturulması ve orta ve yüksek teknoloji sektörlerine yönelik yatırımların artırılması gerekmektedir. Bu sektörlerin yeni politikalarla daha yenilikçi bir yapıyla yapılandırılması, ihracata daha fazla katkı sağlayarak ithalat bağımlılığını azaltacaktır. Bunların yanı sıra ülkelerin gelişim süreçlerinde katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinde, AR-GE ve teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasında imalat sanayi büyük bir güce sahiptir. İmalat sanayide teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlayıp verimliliği artıracaktır. Bu nedenle bu sektörlerin ihtiyaçlarına göre fakülte ağırlıklı vasıflı işgücü yetiştirilmesi ülkeye çok büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Y. GÜRKAYNAK, R. S. (2012). “Cari İşlemler Açığı Bütçe Dengesi, Finansal İstikrar ve Para Politikası: Sıkıcı Bir Bölüm Üzerine Düşünceler”, İktisat İşletme ve Finans, 27(315):93-119.

AYAS, N. (2017). “Import Dependency of Sectors and Major Determinants: An Input Output Analysis”, European Journal of Sustainable Development Research, Volume 2, Issue 1, pp. 1-16 2 (1), 1-16.

AYDIN, A. (2021). “Türkiye Ekonomisinde İthal Girdi Bağımlılığının Analizi”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C: 12 S: 2.

BOSTAN, F. KARADAĞ, M. (2022). “Türk İmalat Sanayinin genel görünümü ve Seçilmiş Ülkelerle karşılaştırılması”, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı: 15(2) ss: 311–327.

COMMONS, J.R. (1934). “Institutional economics”. The Macmillan Company, New York, pp 317–348.

DAĞISTAN, N. (2019). “Türkiye'nin dış ticaretindeki dikey uzmanlaşmanın girdi-çıktı modeli ile analizi”, Fiscaeconomia, Vol.3(2) 1-20.

KONAK, A. (2018). “Türkiye’de Cari İşlemler Açığın Nedenleri ve Cari İşlemler Açığı-Dış Ticaret Açığı İlişkisi”. Econder International Academic Journal, Cilt / Vol : 2, Sayı/Issue: 2.

KORKMAZ, S. BAYIR, M. (2015). “Döviz Kuru Dalgalanmalarının Yurtiçi Fiyatlarına Etkisi” Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı: 8 (4) ss:69-85 ISSN: 2148-5801 e-ISSN 1308-4216.

KÜÇÜK, Özlem. (2019). “Dünya Bankası ve İktisadi Büyüme Formülü: Yabancı Sermayenin Harekete Geçirilmesi”. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, ISSN: 2587-2621, Volume 3 Issue 3.

LEONTİEF, W.W. (1936) “Quantitati and Input-Output Relations in the Economic System of the United States”, Review of Economics and Statistics,18 (3), 105-125.

LEONTİEF, W. (1949). “Structural Matrices of National Economies Econometrica”,17, 273-282.

LEONTİEF, W. (1986). “Input-Output Economics”, New York: Oxford University Press.

OECD. Stad. (2018). Input-Output Tables (IOTs). Erişim Adresi: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=IOTSI4_2018. Erişim Tarihi: 23.11.2021.

ÖZEL, H.A. AZİZ, H. (2018). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Dış Ticaretinde Meydana Gelen Politika Değişimleri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Burdur, 2018, Cilt:8, Say:2.

TEMİZ, D. (2009). “Gümrük Birliği İle Birlikte Türkiye’nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu mu?” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 8(1), 115-138.

TÜİK. (2022). Dış Ticaret İstatistikleri Toplam İhracat İthalat. Erişim Adresi <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

ÜNAL, E. (2016a) “Turkey’s Current Account Deficit Problem and Integration into the Economic and Monetary Union of the European Union” Referred Article, The Kyoto Economic Review, 86(1-2), pp. 1-9.

ÜNAL, E. (2016b). “A Comparative Analysis of Export Growth in Turkey and China Through Macroeconomic and Institutional Factors”, Evolutionary and Institutional Economics Review, 13 (1), 57-91.

ÜNAL, E. (2017). “Turkey’s Current Account Deficit Problem and Integration into the Economic and Monetary Union of The European Union”, Kyoto Economic Review, 86 (1-2),1-49.

ÜNAL, E. (2018). “An Institutional Approach and Input-Output Analysis for Explaining the Transformation of the Turkish Economy”, Journal of Economic Structures, 7(3), 1-38.

ÜNAL, E. (2020). “Industrial Growth Models By Input-Output Analysis and an Institutional Approach to the Automotive Industry in China and Turkey”, Evolutionary and Institutional Economics Review, DOI:10.107/S 40844-020-00167-0.

ÜNAL, E. (2021). “Economic Populism and Institutional Changes in Wage- Labor Relations”, Evolutionary and Institutional Economics Review, 407-433.

YÜKSELER, Z. TÜRKAN, E. (2006). “Türkiye’nin üretim ve dış ticaret yapısında dönüşüm: küresel yönelimler ve yansımalar”, Ekonomik Araştırma Formu Çalışma Raporları, TÜSİAD:Koç Üniversitesi.